

Teisinis kriminalinis bajorų ir Vilniaus miestiečių santykių aspektas XVIII a. (Vilniaus pavieto pilies teismo duomenimis)

DOMININKAS BURBA

Vilniaus universitetas, Universiteto g. 7, LT-01513 Vilnius

El. paštas: domininkasb@gmail.com

Straipsnyje (*) analizuojama XVIII a. Vilniaus bajorų ir miestiečių teisinė erdvė remiantis Vilniaus pavieto pilies teismo šaltinių duomenimis, akcentuojamas teisinis kriminalinis aspektas. Siekiama išsiaiškinti, kaip miestiečių kontaktai ir konfliktai su bajorais atsispindėjo bajoriškos institucijos, t. y. pilies teismo, dokumentuose. Nors miestiečiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinėje turėjo nemažą įtaką, XVIII a. bajorų luomas siekė įtvirtinti savo galią mieste, ir tai aiškėja iš teismo knygų informacijos.

Raktažodžiai: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, XVIII amžius, miestiečiai, bajorai, Vilnius, konfliktai, teisė, nusikaltimai, pilies teismas

---

IVADAS

XVIII a. Vilniaus miesto ir jo savivaldos institucijų gyvenimas neatsiejamas nuo bajoriškų institucijų (pvz., seimelių, pilies ir žemės teismų) veiklos. Istoriografijoje teigiama, kad XVIII a. Vilnius patyrė tam tikrą bajorijos antplūdį ir tai keitė jo portretą. Bajorijos ir miestiečių luomo gyvenimo bei veiklos erdvės nuolatos persidengdavo ir šie konfliktai bei kontaktai atsispindėdavo teismų medžiagoje. Būdama privilegijuota, ekonomiškai stipri ir socialiai aktyvi bajorija didino savo įtaką Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau LDK) sostinėje. Kiek tai jai pavyko – atsakyti gali tik specialūs tyrinėjimai, bet kuriuo atveju reikia gilintis į miesto socialinės raidos problematiką. Į istorinę apyvertą būtina įtraukti kuo daugiau naujų šaltinių, visų pirma istoriografijoje dar mažai panaudotą teismų medžiagą. Šiame straipsnyje siekiama į miestą pažvelgti per bajorų luomo teisminių dokumentų prizmę.

Socialinių santykių tema XVIII a. Vilniuje lietuvių istoriografijoje jau yra tirta. Smulkesnius konfliktus tarp miestiečių ir bajorų paminėjo Juozas Jurginis Vilniaus miesto istorijos sintezėje [59, 179–180], Vilniaus seimelio sprendimus, susijusius su Vilniaus problemomis, analizavo Robertas Jurgaitis [58], nemažai informacijos apie Vilniaus miestiečių

(*) Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos podoktorantūros stažuotės programą. Projekto tema: „Bajorai Vilniaus mieste XVIII amžiuje: statusas, sudėtis, santykiai su kitomis bendruomenėmis“, sutarties Nr. 004/12.

ir bajorų santykius galima rasti Liudo Glemžos miestų reformoms skirtuose darbuose [50, 51, 52, 53, 54], kurie turbūt yra svarbiausieji šia tema lietuvių istoriografijoje. Vertingos informacijos yra ir šio autoriaus straipsnyje apie policijos aparato kūrimą bei funkcionavimą LDK [55]. Tačiau šie darbai apima visų pirma amžiaus antrą pusę ir Ketverių metų seimo laikotarpį, o ankstesniems laikams skiriama ne itin daug dėmesio, kita vertus, teisinis kriminalinis aspektas juose nėra pagrindinis, o ir bajorų teismų dokumentai panaudoti nedažnai.

Pasirodė ir darbų, kuriuose nagrinėti bajorų bei miestiečių konfliktai Vilniaus erdvėje [46, 47, 48, 67], bet konkrečiai bajorų ir miestiečių santykių juose nebuvo tirta.

Apie analogiškas šiam tyrimui problemas XVII a. rašė Davidas Frickas, paskelbęs daug dokumentų apie Vilniaus miesto visuomenės santykius [43], visgi įvadinis jo tekstas [49] tinka daugiau tik palyginimui.

Vertinant tarptautinę šios temos istoriografiją, iškyla keletas labai svarbių problemų. Apie miestiečių ir bajorų santykius pasirodė daug svarbių darbų, tačiau tekstų, kuriuose pagrindinis šaltinis būtų teismų dokumentai, nėra daug. Lenkijos istoriko Maurycy'aus Horno darbe apie Raudonosios Rusios, tuo metu priklausiusios Lenkijai, miestuose vykusius socialinius konfliktus ir klasių kovą viena dalis yra skirta miestiečių santykiams su bajorais XVII a. [56], tačiau daugelis vertinimų šiame darbe šiandien kelia abejonių. Vakarų Europos, ypač Vokietijos, Nyderlandų istoriografija yra gana plačiai tyrusi miestiečių ir bajorų santykių temą naujaisiais amžiais [44, 57, 62, 65, 66]. Galima konstatuoti, kad Vilnius, kaip ir kiti LDK miestai, su tam tikromis išlygomis gyveno pagal vakarietišką modelį, juose egzistavo analogiškos bajorijos (taip pat dvasininkijos) bei miesto institucijos. Konkurencija ir konfliktai, taip pat bendradarbiavimas tarp dviejų mieste gyvenusių luomų buvo kasdieniniai reiškiniai ir šie procesai tiriami įvairių šalių istoriografijoje. Tačiau bene didžiausi skirtumai nuo LDK situacijos yra tie, kad Vakarų Europoje miestiečių luomas naujaisiais amžiais iš principo buvo stipresnis ir jo konfliktai su aristokratija vyko skirtinguose kontekstuose. Be to, XVIII a. iki Ketverių metų seimo miestiečių aristokratizavimosi, kaip ir atvirkštinio proceso – bajorų sumiestėtėjimo reiškinį, faktiškai neaptinkama. Sudėtinga lyginti ir todėl, kad Vakarų miestuose egzistavusi vadinamoji Magdeburgo teisė veikė skirtingai, skirtingai ji veikė ir Abiejų Tautų Respublikoje bei LDK, tad būtini ir miesto teisės, ir jos funkcionavimo tyrimai, kurių dar trūksta.

Straipsnyje remiamasi vienu iš geriausiai išlikusių šaltinių – Vilniaus pavieto pilies teismo knygomis. Tai visų pirma aktų bei protokolų knygos – skundai, sprendimai, vaznių (generolų) reliaciniai kvitai (obdukcijos), procesų anotacijos, įtariamųjų bei liudytojų apklausos bei kiti dokumentai. Tiriant nusikaltimą ir nusikalstamumą kaip socialinį reiškinį, ši informacija – pagrindinė. Sodrioje ir klišių gausioje skundų bei teismo sprendimų kalboje visgi galima aptikti konkrečių duomenų. Apklausos suteikia daugiau galimybių įsigilinti į žmogaus motyvus bei jo socialines jausenas. Žinoma, yra nemažai šiai temai svarbių ir naudingų šaltinių – tai Vilniaus pavieto žemės teismo, Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo, Iždo Tribunolo, Vilniaus miesto magistrato, jurisdikų teismų dokumentai, taip pat miestiečių bei bajorų santykius fiksuojantys naratyviniai, visų pirma korespondencijos bei memuaristikos, periodinės spaudos šaltiniai, tačiau jie gali būti naudojami daugiau kaip pagalbiniai, kadangi pagrindinė informacija visgi yra pilies teismų bylose.

Suprantama, kiekvienos bylos turinys ir esmė yra unikalūs, bet sukaupus tam tikros medžiagos, įmanomos atsargios išvalgos.

Taigi šio straipsnio tikslas – remiantis Vilniaus pavieto pilies teismo dokumentais atskleisti bajorų ir miestiečių santykių problematiką Vilniuje XVIII amžiuje. Keliami uždaviniai: nustatyti, kaip miestiečiai figūravo Vilniaus pavieto pilies knygoje; aiškintis, kokia teismo dokumentuose minimų miestiečių socialinė padėtis, kokią vietą jie užėmė savo luomo hierarchijoje, kokie kaltinimai vyravo ir kurie būdavo retesni bylose, nagrinėjantiose bajorų ir miestiečių santykius. Šių klausimų aptarimas suteiks galimybę parodyti dviejų luomų santykių kaitą ir tendencijas, nustatyti pagrindines konfliktų priežastis ir jų sprendimo būdus. Daugiau dėmesio bus skiriama konfliktams, o ne kasdieniniam bendravimui, kadangi apie juos yra daugiau teismų šaltinių ir jie geriau atskleidžia luomų santykius. Šiame darbe nebus akcentuojami įvairių konfesijų dvasininkų (vyskupo, kapitulos, kunigų bei vienuolynų) konfliktai su miestiečiais, nebent juose dalyvautų ir bajorai pasauliečiai.

Miestiečiai, kurių veikla nagrinėjama tekste, tai ne tik Vilniaus magistrato jurisdikcijoje buvę asmenys, bet ir privačių didikų bei Bažnyčios ar valstybės institucijų valdų miestuose – jurisdikų – gyventojai bei visi kiti asmenys, teismo dokumentuose įvardyti kaip miestiečiai. Tą lemia kelios priežastys. Visų pirma kartais sunku atskirti, kurie asmenys priklausė miesto jurisdikcijai, o kurie buvo pavaldūs jurisdikų vadovybei, informacija apie tai teismų dokumentuose gana nekonkreči. Kai kada pagal įvardijimus lenkų kalba galima atskirti, kurie miestiečiai priklauso magistrato jurisdikcijai: *szlachetny*, *uczciwy* (priklausantys magistrato jurisdikcijai) arba *slawetny* (nepriklausantys jai), bet ir jie kartais įvairuoja. Juolab kad minėtieji *slawetny* nebūtinai reiškė jurisdikų gyventojus; taip kartais būdavo vadinami netgi ne miestiečiai. Kita vertus, jurisdikų miestiečiai – visuomenės grupė, apie kurią trūksta istorinių žinių, nors jų įtaka miesto raidai buvo akivaizdi, todėl šiuos Vilniaus gyventojus reikėtų įtraukti į tyrimo objektą.

Straipsnio chronologija apima 1717–1795 metus. Šiaurės karo pabaigoje, po Nebyliojo seimo, LDK visuomenė nebeatyrė didelių ekonominių ir demografinių kataklizmų, tad laikotarpį iki valstybės pabaigos galima laikyti daugmaž vientisa, nors ir permaininga epocha.

Straipsnio tyrimo erdvė – Vilniaus miestas ir priemiesčiai (Antakalnis, Lukiškės, Šnipiškės ir pan.). Į straipsnio tyrimo objektą neįtraukiami nusikaltimai, vykę už Vilniaus miesto ribų, bei ginčai dėl nuosavybės ne Vilniaus teritorijoje, nors jose dalyvaudavo ir bajorai, ir miestiečiai.

MIESTIEČIŲ FIGŪRAVIMO PILIES TEISMO BYLOSE DAŽNIS IR BENDROSIOS TENDENCIJOS

Be abejo, svarbu nustatyti šaltinio reprezentatyvumo lygį. Trečiasis Lietuvos Statutas ir kiti to meto teisiniai dokumentai nenumatė, kad kitų luomų atstovams būtų draudžiama kreiptis į bajorijos institucijas – tokias kaip Vilniaus pilies teismas. Lygiai taip pat jie galėjo būti kaltinamaisiais bajorų bylose. Tad miestiečių luomo paminėjimų įvairaus pobūdžio teismo knygoje pasitaikydavo nuolatos, beveik kiekvienais metais, tiesa, skyrėsi jų dažnumas.

Kartais bajorai savo vardu teisme skųsdavosi dėl globojamų miestiečių, pvz., 1727 m. kilo Vilniaus miestiečio Kazimiero Ringevičiaus (Kazimierz Ryngiewicz) konfliktas dėl skolų ir nelegalaus įkalinimo Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo kordegardijoje (sargybinėje patalpoje) su Jonu Kybartu; į teismą kaip ieškovas kreipėsi Vitebsko pavieto statybininkas Antanas Zankovičius (Antoni Zankowicz) ir atstovavo miestiečio interesams [13]. Tačiau tokių bylų reta, dažniausiai į bajoriškus teismus miestiečiai kreipdavosi tiesiogiai be jokių tarpininkų iš bajorų luomo.

Nustatyti miestiečių dalyvavimo pilies teismo bylose tendencijas gana sudėtinga. Visų pirma gausu bylų, kuriose miestiečiai tik paminėti. Kita vertus, vargu ar aktualu šiame tyrime fiksuoti nekonfliktines situacijas (pvz., žemės sklypų ar namų pardavimus) arba pilies teisme nagrinėtas miestiečių bylas su dvasininkais, žydais bei tarpusavio ginčus.

Reikėtų panagrinėti medžiagos apie Vilniaus miestiečius XVIII a. santykį su bylomis, kuriose dalyvaudavo kiti luomai, pilies teismo medžiagoje. Atlikta svarbiausio ir turtingiausio šaltinio – aktų knygų – statistikos analizė: miestiečių paminėjimo dažnis lygintas su tų metų bylų skaičiumi. Analizė rodo, kad bajorai dėl miestiečių nusikaltimų skundėsi dažniau nei miestiečiai dėl bajorų, bet santykis ne itin akivaizdus. Rastos 87 bylos, kuriose bajorai kaltino miestiečius, ir 68, kuriose miestiečiai kaltino bajorus (1 pav.).

1 pav. Bajorų ir miestiečių bylų santykis Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knygose 1717–1795 m.

Tokį santykį galėjo lemti teismo kompetencija. Skundai dėl dažnesnių miestiečių smurtinių ir nesmurtinių nusikaltimų ir teisminiai ginčai dėl nuosavybės neįrodo, kad miestiečiai spausdavo bajorų luomą Vilniuje. Greičiausiai bajorams buvo tiesiog paprasčiau teikti skundus bajorijos institucijai – pilies teismui.

Pastebima tendencija – amžiaus pradžioje, Šiaurės karo metu ir pirmais metais po jo Vilniaus pavieto pilies teismo knygose aptinkama gana daug informacijos apie miestiečius. Neramumams šalyje pasibaigus, tendencijos keičiasi, paminėjimų sumažėja. Netgi bajorijos nusikalstamumo pakilimo laikotarpiu – XVIII a. 5–6-uoju dešimtmečiu – miestiečių ir bajorų konfliktų skaičius neviršijo ankstesnių ar vėlesnių duomenų. Iki XVIII a. 9-ojo dešimtmečio vidurio pilies teismo knygose randama sąlyginai mažai bylų, susijusių su miestiečiais, vėliau šis skaičius pastebimai išauga. Atsakymas, kodėl egzistavo šios tendencijos, kol kas gali būti tik hipotetinis. Galbūt, valstybę užklupus nelaimėms, du luomai siekė artimiau bendradarbiauti, tačiau karui ir badui pasibaigus, jie vėl ėmė gyventi daugiau ar mažiau atskirą gyvenimą, ir tai atsispindėjo teismų bylose. Prasidėjus permainingoms valstybėje miestiečių luomas įgijo daugiau teisių, tad tokių bylų skaičiaus padidėjimas amžiaus pabaigoje nestebina. Kita vertus, pastebėta, kad tais metais akivaizdžiai išaugo bylų pilies teisme skaičius, tad galbūt tai tik atsispindėjo bendras tendencijas.

Tiriant Vilniaus pavieto pilies knygas aiškėja, kad didžiausią dalį bylų, kuriose dalyvaudavo miestiečiai ir bajorai, sudarė smurtinės bylos, tačiau santykis taip pat labai nedidelis. Rasti 84 kaltinimai smurtiniais ir 79 nesmurtiniais nusikaltimais bei teisminiai

ginčai dėl nuosavybės (skaičiai nesutampa su anksčiau pateiktais bylų skaičiais, nes vienoje byloje galėdavo egzistuoti keli kaltinimai, pvz., sumušimas, nelegalus įkalinimas, skolos) (2 pav.).

2 pav. Kaltinimų smurtiniais ir nesmurtiniais nusikaltimais bei ginčų dėl nuosavybės santykis miestiečių ir bajorų byloje Vilniaus pavieto pilies teismo aktų knygoje 1717–1795 m.

Paradoksalu, bet bajorai dažniau kaltindavo miestiečius dėl nesmurtinių nusikaltimų, o miestiečiai bajorus, atvirksčiai, – dėl smurtinių.

Nagrinėjant pilies teismo einamųjų reikalų ir dekretų protokolus aiškėja, kad konfliktų metu į apklausas saugant pilies sargybai patekdavo bajorai, taip pat valstiečiai, miesto bajorų tarnai, žydai ir kiti. Rastos ir kelios miestiečių apklausos, pvz., 1739 m. (ginklininko(?)) Mykolo ir Onos Paškeviškių (Michał ir Anna Paszkiewscy) apklausose dėl vogtų daiktų [19] bei Jono Mikolos (Jan Mikoła) apklausoje taip pat dėl pavogtų daiktų ir nusikaltėlio Saliarono Zeiferto (Solomon Zeyfert) priglaidimo [22] jie buvo apklausiami kaip liudytojai. Taigi jiems buvo taikomos tos pačios normos kaip ir kitų luomų atstovams. Tokių miestiečių apklausų pavyzdžių yra, bet nedaug. Be minėtųjų, kol kas surastos tik trys miestiečių apklausos. Matyt, atgabenti į teismą su sargyba ir apklausti miestiečiai buvo kur kas sudėtingiau nei, pvz., žydą, valstietį, o gal netgi žemesnio statuso bajorą.

Kita vertus, galima svarstyti, ar toks gana dažnas miestiečių paminėjimas bajorų institucijos byloje nebuvo nulemtas miesto savivaldos teismų kompetencijos ir galios lygio. Aišku, didelė dalis XVIII a. Vilniaus miesto teismų dokumentų žuvo, tačiau išlikusiųjų platesnė ir gilesnė analizė duotų aiškesnį atsakymą dėl miesto teismų reikšmės. Tenka konstatuoti, kad miestiečių ir bajorų bylos nebuvo vyraujančios Vilniaus pavieto pilies teismo dokumentuose, tačiau Vilniaus teritorijoje užfiksuotų šio teismo bylų kontekste jos gana svarbios. Ypač smurtiniai, kriminaliniai konfliktai tarp bajorų ir miestiečių sudarydavo gana nemažą dalį skundų dėl nusikaltimų Vilniuje.

MIESTIEČIŲ – BAJORIJOS BYLŲ DALYVIŲ – STATUSAS

Bajorų ir miestiečių luomo kontaktai ir konfliktai atsispindėjo Vilniaus pavieto pilies teismo knygoje, tą akivaizdžiai rodo ankstesniame skyriuje atlikta kiekybinė bylų analizė. Pasitaikydavo ir tokių bylų, kai bajorai skųsdavosi kartu su miestiečiais arba būdavo kaltinami dėl bendrai įvykdytų nusikaltimų ar teisinių nusižengimų.

Pvz., 1743 m. byloje minėta, jog netoli Šv. Marijos Magdalietės bažnyčios buvo sklypas, kuriame bajoras Jonas Mackevičius augino daržoves. Jis buvo nutiesęs vandentiekį nuo Vingrių šaltinių, kad galėtų laistyti daržus. Vilniaus miestietis Jonas Malachovskis (Jan Małachowski) ir jam pritaręs bajorijos atstovas Vilniaus pavieto papilinininkis Felicijonas Sežputovskis (Felicjan Sierzputowski) užgrobė minėtus sklypus [27].

Bajorų konfliktai su vaitu, magistratu kildavo nuolat. Pilies teismo aktų knygoje aptikta 31 byla, kurioje miesto elito atstovai kreipėsi kaip ieškovai. Tai leidžia spėti, kad į bajorišką teismą kreipdavosi procentiškai dažniau aukštesnio statuso miestiečiai, lygiai taip pat jie buvo ir dažniau kaltinami. Matyt, ekonomiškai pajėgesnių ir aukštesnę vietą savo luomo hierarchijoje turinčių miestiečių bei bajorų interesai susikirsdavo dažniau. Paradoksalu, bet bylų tarp miestiečių, kurie nepriklausė miesto elito nariams, ir bajorų vykdavo ne itin daug, nors pastaroji grupė buvo gana gausi ir naudojosi savo privilegijomis. Retesni buvo ir konfliktai su jurisdikčių miestiečiais, kurių teisės buvo labiau suvaržytos.

Bylų duomenys leidžia atsekti miestiečių socialinį statusą hierarchiniu principu. Skundų „herojais“ kartais tapdavo vaitas bei magistratas. 1738 m. Vilniuje netikėtai mirė miestietis Juozapas Jackevičius. Vaitas Aleksandras Vargulovskis Stefanovičius (Aleksander Wargułowski Stefanowicz), anot Vilniaus pijorų kolegijos studentų Jono Dersniako (Jan Dersniak) ir Juozapo Zavišos (Józef Zawisza) skundo, išdrįso, „nekreipdamas dėmesio į bajorišką kraują ir garbingas gimines, kurių atstovai studijuoja toje mokykloje, apkaltinti juos miestiečio [Juozapo Jackevičiaus] nužudymu“. Studentai teigė, kad paminėtam asmeniui, kaip jų buto nuomotojo tarnui, jie įkirtu keliasdešimt rykščių už studentų vardo negerbimą, bet jis mirė ne nuo to, o nuo paralyžiaus ar apopleksijos. Tačiau vaitas įsakė juos suimti, todėl jie ir kreipėsi į teismą [17].

Tarėjai, burmistrai, suolininkai taip pat kaltindavo bajorus arba tapdavo jų kaltinimo objektais. Žinomas Vilniaus tarėjo Pranciškaus Pšemeneckio (Franciszek Przemieniecki) nužudymas 1787 m. dėl apiplėšimo, kurio įvykdymu kaltintas bajoras Jonas Chodakovskis (Jan Chodakowski). Kaltinamasis buvo apsistojęs pas minėtą miestietį Aušros priemiestyje. Bajoras, anot liudytojų, nužudė miegantį miestietį, nudaužė medinių ir geležinių durų spygnas, pasiėmė pinigus (suma nenurodyta) ir pabėgo [39].

Bajorai kaltino ir miesto elito atstovus. Antai 1751 m. Vilniaus miesto burmistras Jonas Kybartas buvo skundžiamas bajoro Konstantino Snarskio (Konstanty Snarski) dėl to, kad atsakovas nesilaikė sutarties sąlygų. 1750 m. jie buvo susitarę dėl 100 timpų atlyginimo už prekybos sandorį Kaune, kur vyko minėtas bajoras su druskos kroviniu. Tačiau burmistras neatsižvelgė į pasikeitusias kai kurias aplinkybes ir įvykusias nelaimes (J. Kybartas keitė sandorio sąlygas, K. Snarskis buvo sumuštas ir apiplėštas karčemoje) ir į Vilnių grįžusiam bajorui nesumokėjo žadėto atlygio bei ėmė reikalauti kompensacijos, grasino pistoletu [31].

Kaip jau minėta, pasitaikė bylų, kuriose magistrato jurisdikcijai priklausę miestiečiai kaltino bajorus pažeidus jų teises, kėsinantį į jų gyvybę ir turtą, nereti buvo ir bajorų kaltinimai šio sluoksnio miestiečiams.

1726 m. Vilniaus pilies įgulos rotmistras Pranciškus Mackevičius buvo kaltintas finansinėmis aferomis, parašų klastojimu, turto prievartavimu iš Vilniaus miestiečių sutuoktinių Frydricho Vilhelmo ir Kristinos Jesterų (Frydrich Wilhelm i Krystyna Jesterowie) [11, 12]. 1771 m. dėl Paškevičių mūrinio namo užpuolimo skundėsi miestietis ir pirklys Konstantinas Šelepėnis (Konstany Szelepien): jį, „ramiai gyvenusį 12 metų savo name“, užpuolė Trakų pilies teisėjas Juozapas Jelenskis (Józef Jeleński) su pagalbininkais

bei kareiviais ir išvijoj, smurtavo prieš savininką ir jo šeimyną, pagrobė nemažai turto [32]. 1781 m. Vilniaus arkidiakono Jurgio Palubinskio (Jerzy Pałubiński) liokajus bajoras Jonas Heidenreichas (Jan Heydenreych / Heyderecht) kreipėsi į teismą, kaltindamas batsiuvių cecho meistrus Jokūbą Pacevičių (Jakób Pacewicz) ir Joną Leonovičių (Jan Leonowicz) bei kitus miestiečius sumušus jo žmoną Daratą ir atėmus patinas, angliškos odos gabalą bei kitką [35]. 1785 m. dėl smurto Antakalnyje ir sužeidimo palašu (ilgu kardu) bajorą Simoną Volską kaltino Vilniaus miestietis Kristupas Tomaševičius (Krzysztof Tomaszewicz) [37].

Pasitaikydavo bajorų kaltinimų ir jurisdikų miestiečiams. 1775 m. Bistryčios seniūnas Jokūbas Stetkevičius (Jakób Stetkiewicz) protestavo prieš Ignotą Leščinskį (Ignacy Leszczyński), pilininko jurisdikos vaitą Mykolą Pancevičių (Michał Pancewicz), šios jurisdikos miestietį batsiuvių Mykolą Šidlovskį (Michał Szydłowski), pilies įgulos sargybinį Joną Žukovskį (Jan Żukowski) ir kitus. Skunde teigiama, kad jie užpuolė bajorą pilininko jurisdikoje ir atėmė kardą [33]. Į pilies teismą kreipdavosi ir bajorus kaltinę jurisdikų miestiečiai. 1786 m. Šnipiškių jurisdikos miestietis Steponas Šerkovskis (Stefan Szerkowski) skundė Kazimierą Višomerskį (Kazimierz Wiszomirski) bei Vilniaus pavieto rotmistrą Joną Bžezinskį (Jan Brzeziński) dėl to, kad šie jį, einantį per Žaliąjį tiltą, sumušė – sužeidė lazdomis ir palašais [38].

Taigi būtinės kriminalinės dramos buvo dažnos, tačiau vargu ar jos buvo luomų kova.

BYLOS IR KONFLIKTŲ SPECIFIKA

Bylų spektras buvo labai platus. Visų pirma tai – kriminaliniai ir ekonominiai-finansiniai konfliktai.

Apie smurtinius nusikaltimus medžiagos ištis daug. Jie sudaro gana didelį kiekį su miestiečiais susijusių bylų, rastų pilies teismo knygose. Buvo pareikšti kaltinimai dėl smurto prieš asmenį, jo gyvybę, sveikatą ir laisvę (nužudymai, sumušimai, neteisėti įkalinimai) bei nuosavybę (plėšimai, namų užpuolimai) [45, 10–15].

Kriminalinėse bylose yra daug skundų dėl smurto (nužudymų, sumušimų) nesiekiant atimti nuosavybės. Šie nusikaltimai tiek bajorų, tiek miestiečių skunduose buvo minimi dažniausiai. Miestiečių konfliktai su bajorais kartais pasibaigdavo mirtimi, pvz., 1744 m. Vilniaus miestiečiai Jonas ir Anastazija Horodničiai (Jan i Anastasia Horodniczowie) skundėsi, kad vienoje iš Vilniaus gatvių moters tėvą Joną Mykolą Kirilovičių (Jan Michał Kiryłowicz) peršovė ir mirtinai sužeidė kardu bajoras Jonas Vasilevskis (Jan Wasilewski) [28]. Visgi bylos, kuriose bajorai buvo kaltinami miestiečių nužudymu, nebuvo dažnos (žinomi tik keli atvejai), o bajorų skundų dėl miestiečių įvykdytų nužudymų nerasta. Tiesa, žinoma, kad 1742 m. Vilniaus pavieto stovyklininkas Vladislovas Petrusevičius kaltino miestietį Grigalių Naplošycą (Gregorz Naploszyc), kad šis iš savo namo Rotušės aikštėje lango nušovė V. Petrusevičiaus Giedraičių Šlageriškių valdų valstietį Matą Viteikį, pravarde Charevičius [26].

Gana dažni buvo abipusiai kaltinimai vienokio ar kitokio lygio smurtu: 1728 m. Vilniaus miestiečiai Mikalojus ir Marijona Chudzinovičiai (Mikołaj i Mariana Chudzinowiczowie) skundė bajorus Muraškas. Pasak ieškovų, Jokūbas Muraška Pranciškonų kapinėse sumušė kūdikio besilaukiančią miestietę [16]. 1726 m. dėl miestiečių kailiadirbio Antano Staškevičiaus, odininko Jurgio Hornatkevičiaus (Jerzy Hornatkiewicz) bei kitų smurto prieš jo tarną bajorą Kazimierą Bescinskį (Kazimierz Beściński) į pilies teismą kreipėsi Inturkės

seniūnas Pranciškus Tyzenhauzas. Teismo pareigūno apžiūros akte rašoma, kad kaltinamieji jį sumušė ir sužeidė kardais [12].

Nereti bajorų ar miestiečių kaltinimai dėl neteisėto įkalinimo. Tai antras pagal dažnį kaltinimas smurtiniu nusikaltimu tiek bajorų, tiek miestiečių bylose. 1717 m. bajorė Marijona Juškevičiūtė (Mariana Juszkieviczówna) protestavo prieš Vilniaus miestiečius Simoną Turčynovskį (Symon Turczynowski) bei Juozapą Soroką (Józef Soroka) su žmona. Minėti asmenys pralaimėjo bylą prieš ieškovę LDK Vyriausiąjame Tribunole, tačiau, „suradę kažkokią neteislingą priežastį“, atvedė ją į pilies teismą, antrą kartą įkalino pilies kalėjime, o vėliau atidavė į Tribunolo kordegardiją [1]. 1738 m. miestiečiai Tomas ir Ignotas Kononovičiai (Tomasz i Ignacy Kononowiczowie) skundė bajorus Mykolą, Stanislovą ir Mikalojų Glinskius, esą šie nakčia užpuolė jų namą, smurtavo, o vėliau juos abu „niekuo nekaltus“ liepė suimti pilies sargybai, kuri juos įkalino pilies kalėjime [18].

Miestiečiai ir bajorai skundė vieni kitus ir dėl namų užpuolimo. Tai trečias pagal kiekį kaltinimas smurtiniu nusikaltimu bajorų ir miestiečių bylose. 1728 m. buvo užpultas LDK instigatoriaus Juozapo Krulikovskio (Józef Królikowski) mūrinis namas Mėsinių gatvėje. Dėl šio nusikaltimo kaltinti Vilniaus amatininkai: zamšininkai Kristianas Šveneris (Kristian Szwenner), Mykolas Neileris (Michał Neiller), staliai Erazmas Talgetas (Erasmus Talgiet), Frankas Jokūbas Felilas (Frank Jakób Felil), Johanas Vulfas (Johan Wulf), raižytojas Andresas (Andres) bei kiti miestiečiai. Ginkluoti špagomis, kurių „kaltinamiesiems, kaip amatininkams ir paprasto luomo žmonėms, negalima ir uždrausta su savimi nešioti“, jie nakčia pirmą kartą 23.00, o antrą kartą prieš patį vidurnaktį užpuolė namą: išdaužė ir iškapojo duris, langus, įsiveržė į vidų, sužeidė ten gyvenusius žydus, išgąsdino jų žmonas (kai kurios laukėsi) ir mažus vaikus [14, 15]. 1741 m. Vilniaus tarėjas Bernardas ir jo giminaičiai Liudvikas, Kajetonas bei Kotryna Lorečiai (Bernardy, Ludwik, Kajetan, Katarzyna Loretowie) skundė bajorus brolius Martyną ir Grigalių Nonevičius (Marcin i Hrehory Noniewiczowie), esą jie kartu su „įvairios kondicijos žmonėmis“ dieną apie 16.00 su pagalbinkais užpuolė miestiečiams priklausiusį namą už Rūdininkų vartų, smurtavo prieš ten gyvenusius bajorus [sic!] [24, 25].

Miestiečiai bei bajorai skųsdavosi ir dėl plėšimo. Antai 1722 m. karininko Venediero (Wenedyer) tarnas bajoras Konstantinas Rogožinskis (Konstanty Rogożyński) buvo sumuštas ir apiplėštas (atimtas kardas) miestiečio pirklio ir kromininko Juozapo Jachimovičiaus (Józef Jachymowicz) bei jo pagalbininkų [13]. Miestiečiai itin retai skųsdavo bajorus dėl plėšimo. Jau minėtas tarėjo Pranciškaus Pšemeneckio nužudymas dėl pasipelnymo, tačiau kitų tokių kaltinimų rasta labai mažai.

Pasitaikydavo ir abipusių kaltinimų smurtu, plėšimu, neteisėtu įkalinimu. 1717 m. miestietis pirklys Steponas Olaskevičius (Stefan Olaskiewicz) byloje minėjo, kad Rotušės aikštėje jį užpuolė, sumušė ir siekė pagrobti kontušą įkaušęs bajoras Antanas Zagorskis (Antoni Zagorski) [2]. Į šį kaltinimą A. Zagorskis atsakė skundu, esą konflikte dėl pagrobto arklio miestiečiai Steponas Olaskevičius, tarėjas (būsimas vaitas) Aleksandras Vargulovskis Stefanovičius, Simonas Staškevičius (Szymon Staszkievicz), kromininkas Tomas Ježnė (Tomasz Jazne), „besityčiodami iš bajoriškos garbės ir kraujo, tironiškai ir nemielaširdingai plokščiomis kardų pusėmis ir kas kuo galėjo sumušė“, o vėliau jį – „kilmingą bajorą, turintį nuolatinę gyvenamąją vietą Vilniaus pavieta, uždarė į privatų kalėjimą“ savo namuose Rotušės aikštėje. Vėliau atidavė į pilies įgulos kordegardiją ir kalino ten dvi savaites [3].

Jau minėta, kad ne visos bylos pavietų teismų knygose buvo smurtinės. Vagystės buvo minimos retai: antai 1725 m. miestietis auksakalys Gabrielius Kšyžanovskis (Gabriel

Krzyzanowski) skundė bajorą Podleckį (Podlecki), esą šis pavogė jo dramblio kaulu papuoštą skrynelę su brangenybėmis [9].

Didelę dalį straipsnyje tiriamų bylų sudarė ekonominiai, finansiniai bajorų ir miestiečių ginčai.

Konfliktų priežastimi tapdavo ir skolos, pvz., 1723 m. Pinsko pavieto išdininkienė Konstancija Ordienė (Konstancja Ordzina) skundė Vilniaus miestietį Stanislovą Stefanovičių (Stanisław Stefanowicz) dėl to, kad šis dar 1710 m. pasiskolinęs 300 talerių bei maisto produktų jų negrąžino [7]. Dėl bajoro Mykolo Antano Kačiarovskio Volko (Michał Antoni Kaczarowski Wolk) negrąžintos 1 000 auksinų skolos į pilies teisumą kreipėsi Vilniaus miestietis pirklys Silvestras Hromovičius (Sylwester Hromowicz) [4]. Tokio pobūdžio bylų nedaug, pilies teisme miestiečių skundų dėl skolų akivaizdžiai mažiau nei bajorų skundų dėl miestiečių skolų.

Dviejų luomų atstovų ginčai kildavo ir dėl nuosavybės objektų – namų, sklypų bei mokesčių už juos. 1724 m. Zaricos (dabartinė Baltarusija netoli Gardino) seniūnas Stanislovas Kašyčas (Stanisław Kaszycz) skundė Vilniaus magistratą, teigdamas, kad Rudzianskių mūrinis namas Vilniuje, Rūdninkų gatvėje, karaliaus privilegija yra atleistas nuo bet kokių mokesčių, tačiau magistratas vis tiek jų reikalavo, name apgyvendindavo Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputatus, todėl patirti dideli nuostoliai [8]. Analogiškos problemos minimos ir 1741 m. pateiktame miestiečių skunde: Vilniaus miesto magistratas skundė Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputatus dėl to, kad jie, nepaisydami senų privilegijų, Vilniaus kadencijos metu įsikėlė į burmistro Andriaus Minkevičiaus namą ir padarė jam didelių nuostolių [23].

1748 m. miestietis Lukas Haluza (Łukasz Hałuza) skundė Vilniaus provianto, šilinginio ir gėralų mokesčio raštininką, Pinsko pavieto raikytoją Teodorą Turčinovičių (Teodor Turczynowicz). Skunde teigta, kad šio bajoro ir pareigūno pavaldiniai atėjo į jo namus ir, apkaltinę, kad rastas alus nebuvo apmokestintas, jį konfiskavo, darė kratą. Pats miestietis teigė, kad tas alus buvo naudotas asmeniniams tikslams [30].

XVIII a. Vilniuje pasitaikė ir konfliktų dėl griovimo darbų. 1785 m. įvyko teisinis ginčas dėl bokšto, stovėjusio Rūdninkų gatvės gale už miesto sienos ir pylimo, šalia Pšedzeckų (Przedzieccy) ir Zaricos seniūno Antano Kašico (Antoni Kaszycz) rūmų. Žmonės ardė bokštą ir ėmė medžiagas. Pastarieji pareigūnai tvirtino, kad jiems tą leido rūmų savininkas A. Kašicas. Jis remontavo savo rūmus, todėl bokšto medžiagas panaudojo statybos darbams. Kadangi darbus atliko ir miestui priklausiusiame sklype, į teisumą kreipėsi Vilniaus magistrato atstovai [38].

Pilies teismas priimdavo skundus, skelbdavo nuosprendžius. 1792 m. po konfliktų, kilusių dėl butpinigių kariuomenei, Vilniaus miestiečiai šaltkalviai Laurynas ir Teresė Sosnovskiai (Wawrzyniec i Teresa Sosnowscy) kaltino smurtu karininką ir Vilniaus rotmistrą Juozapą Gurskį. Anot miestiečių, jie buvo sumušti įsiveržusio kareivio [40], bet Juozapas Gurskis teigė, kad L. ir T. Sosnovskiai nesumokėjo minėtų butpinigių ir patys smurtavo prieš Scholastiką Gurskienę, kurią pakvietė tartis dėl mokesčių [41]. Iš pradžių teismas pripažino Gurskių teisybę, bet vėliau miestiečiams paskirta banicija buvo panaikinta specialiu raštu [42]. Sprendimų pilies teisme, netgi bajorų tarpusavio bylose, randama gana nedaug, tad tokių bylų, kurios susijusios su miestiečių ir bajorų santykiais, baigtys beveik visada neaiškios.

Pilies teismo knygoje pasitaiko bylų, kuriose akcentuojami luomų bendradarbiavimo faktai. Kai kada bajorai tiesiog būdavo miestiečių globėjais, gynėjais: 1722 m. LDK etmonas Liudvikas Pociėjus apsiėmė globoti Vilniaus batsiuvių Grigalių Adamovičių (Hrehory

Adamowicz), ir virš pastarojo namų Šv. Mikalojaus skersgatvyje turėjo būti iškaltas tą liudijantis etmono herbas [5].

Taigi Vilniaus miestiečių ir bajorų konfliktai ir asmeninis bendradarbiavimas pilies teismo medžiagoje gana akivaizdūs, tačiau informacijos apie institucijų santykius nėra daug. XVIII a. Vilniuje gana aktualų budelio klausimą tyrė Janas Obstas [61] ir Aivas Ragauskas [63, 64]. Pagal 1739 m. pilies teismo nuosprendį, bausmę pakarti nuteistiems vagims Jonui Kuliešai ir Jonui Kielai turėjo atlikti Vilniaus magistrato budelis [20]. Tokių paminėjimų bylose yra ir daugiau. Taigi bajorų luomas budelio neturėjo – bausmes atlikdavo miesto pareigūnas.

IŠVADOS

1. XVIII a. Vilniaus miestiečių ir bajorų santykius fiksuojančios bylos bendrame Vilniaus pavieto pilies teismo bylų spektre nesudarė didelio nuošimčio, tačiau Vilniaus erdvėje vykusių teisminių konfliktų kontekste jų kiekis buvo gana ryškus. Pilies teismo medžiagoje miestiečiai dažniausia minėti amžiaus pradžioje ir antroje 9-ojo dešimtmečio pusėje, kitais laikotarpiais paminėjimų kiek mažiau. Bajorai dažniau skųsdavosi dėl miestiečių nusikaltimų nei miestiečiai dėl bajorų, tačiau skirtumas ne itin didelis. Kiek dažnesni būdavo kaltinimai smurtiniais kriminaliniais nusikaltimais, nors ir dėl nesmurtinių konfliktų abu luomai nuolat kreipdavosi į pilies teismą. Miestiečių apklausos proceso metu pilies teismo bylose itin retos. Miestiečiai retai kada kaltinti buvę bajorų pagalbininkais nusikaltimų metu.

2. Bylų analizė rodo, kad į pilies teismą santykinai dažniau kreipdavosi ir būdavo kaltinami miesto elito atstovai. Vaito, magistrato, tarėjų, burmistrų skundai prieš bajorus ir bajorų skundai prieš miesto elito atstovus sudarė kiek mažiau nei pusę bylų, rastų pilies teismo knygoose. Magistrato jurisdikcijai priklausiusių ir nepriklausiusių (pvz., jurisdikų) miestiečių skundai prieš bajorus ir bajorų kaltinimai jiems būdavo retesni. Matyt, tą lėmė teismo kompetencija.

3. Kaltinimuose smurtiniais nusikaltimais miestiečių ir bajorų bylose vyravo skundai dėl sumušimų, nužudymai būdavo labai reti; būdavo skundžiamasi ir dėl nelegalaus įkalinimo, namų užpuolimo, plėšimo. Iš nesmurtinių nusikaltimų egzistavo kaltinimai vagystėmis, dėl skolų, vyko ginčai dėl pastatų, sklypų, mokesčių. Teisminiai konfliktai vykdavo daugiau asmeniniu, o ne instituciniu lygiu. Tačiau visgi galima išvelgti bajorijos siekius turėti didesnę galią santykiuose su kitu stiprią konkurenciją LDK sostinėje sudarančiu luomu. Siekiant labiau įsigilinti į nagrinėjamų socialinių grupių santykių problematiką, reikalinga daugelio kitų šaltinių analizė, nes pilies teismo medžiaga neatsako į daugelį klausimų.

Gauta 2013 03 13
Priimta 2013 05 06

Šaltiniai ir literatūra

- [1] 1717 m. Marijonos Juškevičiūtės skundas prieš Vilniaus miestiečius Simoną Turčynovskį ir Juozapą Soroką. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau LVIA), Senieji aktai (toliau SA), b. 4731, l. 157–157v.
- [2] 1717 03 27 Vaznio Stepono Filipovičiaus (Stefan Filipowicz) reliacinis kvitas. LVIA, SA, b. 4731, l. 769.
- [3] 1717 04 10 Antano Zagorskio skundas prieš Vilniaus miestietį Steponą Olaškevičių, tarėją Aleksandrą Vargulovskį, Simoną Staškevičių bei Tomą Ježnę. LVIA, SA, b. 4731, l. 851–852v.

- [4] 1721 04 10 Vaznio Stepono Filipovičiaus reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4736, l. 195–195v.*
- [5] 1722 04 08 LDK etmono Liudviko Pociejaus raštas. *LVIA, SA, b. 4737, l. 186–186v.*
- [6] 1722 10 07 Vaznio Jurgio Namovičiaus (Jerzy Namowicz) reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4737, l. 616.*
- [7] 1723 07 03 Pinsko pavieto išdininkienės Konstancijos Ordienės (Konstancja Ordzina) skundas prieš Vilniaus miestietį Stanislovą Stefanovičių. *LVIA, SA, b. 4738, l. 1139a–1140v.*
- [8] 1724 09 30 Zaricos seniūno Stanislovas Kašyco skundas prieš Vilniaus magistratą. *LVIA, SA, b. 4739, l. 1503–1504v.*
- [9] 1725 03 16 miestiečio auksakalio Gabrieliaus Kšyžanovskio skundas prieš Podleckį. *LVIA, SA, b. 4740, l. 438–438v.*
- [10] 1726 06 13 Vilniaus miestiečių sutuoktinių Frydricho Vilhelmo ir Kristinos Jesterų skundas prieš sutuoktinius Vilniaus pilies (įgulos) rotmistrą Pranciškų ir Agnietę Mackevičius, Martyną Pavličių (Marcin Pawlicz) bei kitus asmenis. *LVIA, SA, b. 4741, l. 785–786.*
- [11] 1726 06 13 Vilniaus miestiečių sutuoktinių Frydricho Vilhelmo ir Kristinos Jesterų skundas prieš sutuoktinius Vilniaus pilies (įgulos) rotmistrą Pranciškų ir Agnietę Mackevičius, Martyną Pavličių bei kitus asmenis. *LVIA, SA, b. 4741, l. 791–792v.*
- [12] 1726 07 01 vaznio Juozapo Jurgio Nececko (Józef Jerzy Nieciecki) reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4741, l. 785–785v.*
- [13] 1727 10 04 Vitebsko pavieto statybininko Antano Zankovičiaus skundas prieš Joną Kybartą ir jo pagalbininkus. *LVIA, SA, b. 4742, l. 518–519v.*
- [14] 1728 03 16 vaznio Jurgio Namovičiaus reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4743, l. 657.*
- [15] 1728 03 17 LDK instigatoriaus Juozapo Krulikovskio skundas prieš Vilniaus amatininkus Kristianą Švenerį, Mykolą Neilerį, Erazmą Talgetą, Franką Jokūbą Felilą, raižytoją Andresą ir kitus. *LVIA, SA, b. 4743, l. 101–102v.*
- [16] 1728 12 07 Vilniaus miestiečių Mikalojaus ir Marijonos Chudzinovičių skundas prieš Mykolą Murašką. *LVIA, SA, b. 4743, l. 542–543v.*
- [17] 1738 01 18 Vilniaus pijorų akademijos studentų Jono Dersniako ir Juozapo Zavišos skundas prieš Vilniaus vaitą Aleksandrą Vargulovskį Stefanovičių. *LVIA, SA, b. 4750, l. 138–143v.*
- [18] 1738 11 06 Vilniaus miestiečių Tomo ir Ignoto Kononovičių skundas prieš Mykolą, Stanislovą ir Mikalajų Glinskius. *LVIA, SA, b. 4750, l. 1709–1710v.*
- [19] 1739 03 06 miestietės Onos Paškevskos apklausa. *LVIA, SA, b. 4839, l. 67v–68.*
- [20] „<...> to jest na karę szubieniczną przez mistrza magistratu wilenskiego <...>“, 1739 03 11 teismo sprendimas. *LVIA, SA, b. 4839, l. 5v.*
- [21] 1739 03 06 miestiečio Mykolo Paškevskio apklausa. *LVIA, SA, b. 4839, l. 67v.*
- [22] 1739 12 12 miestiečio Jono Mikolos apklausa. *LVIA, SA, b. 4839, l. 47.*
- [23] 1741 04 29 Vilniaus miesto magistrato skundas prieš Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo deputatus. *LVIA, SA, b. 4753, l. 338–339v.*
- [24] 1741 11 15 Vilniaus tarėjo Bernardo ir jo giminaičių Liudviko, Kajetono ir Kotrynos Lorečių skundas prieš brolius Martyną ir Grigalių Nonevičius. *LVIA, SA, b. 4753, l. 1003–1004.*
- [25] 1741 11 15 vaznio Antano Chodzkos (Antoni Chodzko) reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4753, l. 1004–1004v.*
- [26] 1742 01 03 vaznio Juozapo Jono Sasino (Józef Jan Sasin) reliacinis kvitas. *LVIA, SA, b. 4754, l. 1330–1330v.*
- [27] 1743 03 17 Jono Mackevičiaus skundas prieš Vilniaus papilninį Felicjoną Sežputovskį ir miestietį Joną Malachovskį. *LVIA, SA, b. 4755 l. 456–457v.*

- [28] 1744 03 05 vaznio Mykolo Ziabkos (Michał Ziabka) reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4756, l. 106–107v.
- [29] 1745 03 09 Motiejaus Kazimiero Belunskio skundas prieš Jurgį Kiselevičių. *LVIA, SA*, b. 4757, l. 106–107v.
- [30] 1748 02 01 Vilniaus miestiečio Luko Haluzos skundas prieš Vilniaus provianto, šilinginio ir gėralų mokesčio raštininką, Pinsko pavieto raikytoją Teodorą Turčinovičių. *LVIA, SA*, b. 4760, l. 61–61v.
- [31] 1751 08 06 Konstantino Snarskio skundas prieš Vilniaus burmistrą Joną Kybartą. *LVIA, SA*, b. 4763, l. 1330–1330v.
- [32] 1771 08 01 vaznio Motiejaus Cidziko reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4787, l. 294–294v.
- [33] 1775 07 30 vaznio Antano Milevskio (Antoni Milewski) reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4790, l. 341–341v.
- [34] 1780 05 29 vaznio Adomo Pulovičiaus (Adam Pułowicz) reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4794, l. 1014–1014v.
- [35] 1781 09 28 vaznio Pranciškaus Oranovskio (Franciszek Oranowski) reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4795, l. 1247–1247v.
- [36] 1785 08 06 vaznio Stepono Severino reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4800, l. 1462–1462v.
- [37] 1785 11 11 vaznio Tomo Klimavičiaus reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4799, l. 1835–1835v.
- [38] 1786 05 10 vaznio Adomo Pulovičiaus reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4801, l. 880–880v.
- [39] 1787 05 17 vaznių Stepono Severino (Stefan Seweryn) ir Benedikto Dombrovskio (Benedykt Dąmbrowski) reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4802, l. 746–747v.
- [40] 1792 01 05 vaznio Stanislovo Narkevičiaus reliacinis kvitas. *LVIA, SA*, b. 4806, l. 752–752v.
- [41] 1792 01 11 teismo sprendimas. *LVIA, SA*, b. 4806, l. 785–786v.
- [42] 1792 01 19 karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio raštas. *LVIA, SA*, b. 4806, l. 843–844v.
- [43] ALBERS, Johann. Geboorte en Geld. Adel in Gelderland, Utrecht en Holland tijdens de eerste helft van de 18de eeuw. *De bloem der natie: adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden*. Red. J. Aalbers en M. Prak. Boom, cop. Amsterdam: Boom Meppel, 1987, s. 56–78.
- [44] BURBA, Domininkas. Bajorijos kriminaliniai nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII a. Daktaro disertacija, Humanitariniai mokslai, istorija (05 H). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-la, 2010.
- [45] BURBA, Domininkas. Nusikaltimai ir bausmės Vilniaus pilininko jurisdikijoje XVIII amžiaus antroje pusėje. *Lietuvos pilys*, 2007, Nr. 3, p. 49–65.
- [46] BURBA, Domininkas. Vilniaus kapitulos dvasininkai konfliktų dėl statybų ir pastatų priežiūros Vilniuje XVIII a. pabaigoje [metu]. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVIII amžiuje. Miesto erdvė*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kla, 2007, p. 72–83.
- [47] BURBA, Domininkas. Vilniaus Žemutinės pilies rezidencinių rūmų gyventojų socialinis portretas 1766–1799 m. Iš: *Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2005–2006 m. istorinių šaltinių paieška*. Sudarė L. Glemža. Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 141–158.
- [48] FRICK, David. Wstęp. *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*. Opracował, wstępem i komentarzami opatrzył D. Frick. Warszawa: Studium Europy Wschodniej, 2008, s. XVII–XXXIV.
- [49] GLEMŽA, Liudas. Instrukcijos LDK miestų deputatams į apygardų suvažiavimus. *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*. Kn. 3. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2001, p. 113–124.
- [50] GLEMŽA, Liudas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos požiūris į miestų problemą Ketverių metų seimo laikais (1788–1792). *Lietuvos istorijos metraštis*, 2001, t. 1, p. 59–72.

- [51] GLEMŽA, Liudas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų sąjūdis 1789–1792 metais*. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kla, 2010. 263 p.
- [52] GLEMŽA, Liudas. Socialinių grupių susidūrimai LDK miestuose. *Darbai ir dienos*, 2001, t. 28, p. 33–50.
- [53] GLEMŽA, Liudas. Vaidai miestuose ir miesteliuose: kova už savivaldą 1791–1792 metais. *Darbai ir dienos*, 2004, t. 37, p. 57–74.
- [54] GLEMŽA, Liudas. Vilniaus pilies įgula XVIII amžiaus antroje pusėje. *Lietuvos pilys*, 2009, t. 5, p. 146–167.
- [55] HORN, Maurycy. *Walka klasowa i konflikty społeczne w miastach Rusi Czerwonej w latach 1600–1647 na tle stosunków gospodarczych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972, s. 150–176.
- [56] KOOIJMANS, Luuc. Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de 17de en 18de eeuw. *De bloem der natie: adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden*. Red. J. Aalbers en M. Prak. Boom, cop. Amsterdam: Boom Meppel, 1987, S. 93–103.
- [57] JURGAITIS, Robertas. Vilniaus miesto problemos Vilniaus seimelyje XVIII a. *Istorija*, 1998, t. 38, p. 26–33.
- [58] JURGINIS, Juozas; MERKYS, Vytautas; TAUTAVIČIUS, Adolfas. *Vilniaus miesto istorija: nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*. T. 1. Vilnius: Mintis, 1968. 394 p.
- [59] LAMPE VON, Joachim. *Aristokratie, Hofadel und Staatspatriziat in Kurhannover: die Lebenskreise der höheren Beamten an den kurhannoverschen Zentral- und Hofbehörden 1714–1760*. Bd. 1. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1963. 396 p.
- [60] OBST, Jan. Kat miasta Wilna. *Litwa i Ruś*, 1903, Nr. 1–3, s. 31–111.
- [61] PÜHRINGER, Andrea. Adel in der Stadt: Frankfurt am Main und die hessischen Residenzstädte (16.–18. Jahrhundert). *Adel in Hessen: Herrschaft, Selbstverständnis und Lebensführung vom 15. bis ins 20. Jahrhundert*. Hrsg. von Eckart Conze. Marburg: Historische Komm. für Hessen, 2010, S. 543–568.
- [62] RAGAUSKAS, Aivas. Vilniaus budelis gaudavo didesnę algą nei burmistras. Prieiga per Internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/istorija/ldk-istorija-vilniaus-budelis-gaudavo-didesne-alga-nei-burmistras-582-298225>
- [63] RAGAUSKAS, Aivas. Vilniaus miesto budelis XVI–XVIII a.: institucija, amatas, žmogus. *Šviesa*, 2006 gruodžio 22, p. 6.
- [64] SCHILLER, René. Edelleute Müssen Güther Haben, Bürger Müssen die Elle Gebrauchen. *Friderizianische Adelsschutzpolitik und die Folgen: Gebrauchen Agrarische Verfassung und Politische Struktur: Studien zur Gesellschaftsgeschichte Preußens 1700–1918*. Hrsg. W. Neugebauer. Berlin: Berlin-Verl. Spitz, 1998, S. 257–286.
- [65] WEIDNER, Marcus. *Landadel in Münster, 1600–1760: Stadtverfassung, Standesbehauptung und Fürstenhof*. Bd. 1. Münster: Aschendorff, 2000. 578 p.
- [66] *Wilnianie: żywoty siedemnastowieczne*. Opracował, wstępem i komentarzami opatrzył D. Frick. Warszawa: Studium Europy Wschodniej, 2008. 663 S.
- [67] БУРБА, Домининкас. Служба Вильнюсской замковой тюрьмы по материалам дел замкового суда в первой четверти XVIII века. *Daugavpils Universitāte Humanitārās fakultātes XVI starptautisko zinātnisko lasījumu materiāli. Vēsture X. Vēsture: avoti un cilvēki*. Daugavpils, 2007, l. 47–54.

DOMININKAS BURBA

Legal criminal aspects of relations between the nobility and townspeople in Vilnius in the 18th century (according to the data of Vilnius District Castle Court)

Summary

The co-existence of two social classes – the nobility and the townspeople – in Vilnius in the 18th century can be defined by constant contacts and conflicts. The available sources do not provide any evidence showing that the townspeople were under oppression of the nobility, the more so that nobles themselves used to experience the pressure from the townspeople. Nevertheless, social opposition between the two social classes existed, even though it is rather difficult to grasp it in the information contained in the cases. However, conflicting situations between the two social classes were more common at a personal rather than institutional level, indicating that their scope was not very large and the antagonism between the social classes was not very deep-rooted. The representatives of the two communities used to lodge complaints regarding murders, contusions, illegal imprisonments, raids on houses, occasional robberies committed by members of the other social class; thefts and debts were recorded among nonviolent crimes; disagreements over land plots, houses, taxes in Vilnius were common. Townspeople were rarely accused of serving as accomplices of the nobles. Apparently, the two social classes lived a separate life and it was rather difficult to force or persuade a town-dweller into committing acts of violence in the nobleman's interest as opposed to a peasant or a subordinate noble. As a rule, nobles used to involve into conflicts with representatives of city elite.

Though cases are relatively numerous, their percentage, compared to the cases brought between the nobles themselves, is rather low. On the other hand, Castle Court cases are only one group of sources used to reconstruct the relations between the two social classes. It does not in any way reveal the entirety of the problems connected to these relations; however, this information is also very important. The article only brings forward certain problems and the analysis of a number of other sources could also assist in solving them. Nevertheless, the data provided by the Castle Court clearly prove that the nobility in Vilnius attempted to strengthen their influence.

Key words: the Great Duchy of Lithuania, 18th century, townspeople, nobility, Vilnius, conflicts, law, crimes